

Kovács Csilla

„Vannak vidékek legbelül”¹

Tapasztalatok a foglalkozási képhívás alkalmazásáról a könyvtárosok továbbképzésében

„Neveden szólítalak”

(Ószövegetés, Iz 43/1)

A könyvtáros pályán való működés elemzése és vizsgálata sokrétű feladatot jelent, épp ezért most csak egy szempontot emelek ki. Értelmezésem szerint *a könyvtáros a könyvtár legértékesebb része*, aki a jelenleginél sokkal több törődést és figyelmet érdemelne. Toldy Ferenc írta 1843-ban egy készülő, de soha meg nem jelenő könyvtártani mű bevezetőjében:

„Minden könyvtárnak két lényeges alkotórésze van, egy anyagi: a könyv ... s egy szellemi: a könyvtárnok. Ez tudniillik valóságos lelke, életereje minden bibliotékának. Ő tartja fenn, ő neveli tudományrendszeresen, hogy folyvást organikus test, s ne mechanikus halmaz legyen ... A könyvtárnok az, ki a könyvtárnak vagy megőző betűje vagy verőszíve, ő képes a leggazdagabb gyűjteményt holttetemmé lelketlenülíteni, mint képes azt, ha magát – nem ragyogó, de annál melegítőbb – hivatásának egész lélekkel és szívvel odaadja, élő hatalommá emelni.”

De vajon, hogyan lehetséges ma magunkat „egész lélekkel és szívvel” hivatásunknak szentelni?

A nap mint nap dolgozó ember 8-10 órát tölt a munkahelyén, dolgozik körülbelül 40-45 éven át. A foglalkozás azonban nemcsak hétköznapjaink dolgozó óráit, hanem gondolataink, viselkedésünk érzelmeink és pszichénk jelentős részét is meghatározza. Szoros kapcsolat van tehát személyiségünk, a környezettel fenntartott kapcsolatunk, motivációnk és társadalmi cselekvésünk között.

A könyvtáros szakmához tartozó kérdések, például, hogy a munkahelyek milyen követelményeket, szakmai elvárásokat fogalmaznak meg a könyvtárossal szemben (magas iskolai végzettség, nyelvek tudása, műveltség és intelligencia, etikusság, több műszakos munkaidő beosztás, sok feladatból álló munkaköri leírás stb.) és ehhez képest milyen munkafeltételeket kínálnak intézményeikben (alacsony fizetés, hiányos infrastruktúra, egészségtelen munkavégzés, munkahelyi kö-

rülmények, hiányos egzisztenciális és szociális biztonság, szociális kedvezmények minimalitása és szinte semmi jogorvoslati lehetőség).

A könyvtáros pálya összes egzisztenciális, munkaügyi, egészségügyi, szociális kérdései (talán) mind méltó megoldásra várnak. És a fennálló megoldatlan, felemás helyzetek nagy mértékben befolyásolják a könyvtárosok, a szakma teljesítményét, de az egyéni rossz közérzeteket, a pályaelhagyásokat, a kisebb-nagyobb lelki problémákat és szomatikus betegségeket.

Szaktudományunkat a külvilág is két szélsőségben fogalmazza meg. Vagy tisztelettel néznek a könyvtáros foglalkozást gyakorlóakra, azt gondolván, hogy ők a tudomány, a kultúra ismerői, gyűjtőgetői, őrzői és közvetítői, vagy azt, hogy minnek az a sok kulturális kacat, elavult tudomány, poros könyv, csak a helyet foglalja és viszi a pénzt, az energiát.

A valóságban tapasztalt sok ellentmondás és azok megoldatlansága azonban nem hagyott nyugodni. A neves osztrák származású amerikai pszichológus és filozófus, Paul Watzlawick gondolata jutott eszembe, a problémák keletkezéséről és megoldásaikról. Watzlawick azt mondja, hogy a változást a gyakorlatban az hozza, hogy a problémát világosan, konkrét fogalmak segítségével megfogalmazzuk. Bizonyos körülmények között a problémák éppen úgy állnak elő, hogy egy létező nehézséget rosszul próbálunk megoldani. A megoldást csak az hozza, ha elhagyjuk a rendszert, úgy vizsgáljuk, ismerjük meg a probléma természetét, és ez vezethet a változáshoz. Akkor lépünk egy watzlawickosítást és fordulunk „csak” az egyén felé, keresve: milyen gondolatok foglalkoztatják, milyen érzések kísérik a működését? Az érdekelt, mi tartja mégis a kollégákat a pályán, hogyan élnek meg a hétköznapiakat, milyen energiák segítik őket?

Továbbképzések során gyakran indítom a tréninget foglalkozás-szimbólum választásával. Ilyenkor arra kérem a kollégákat, hogy mondjanak egy olyan szót, amely kifejezi, jellemzi a szakmájukat. Majd néhány mondattal indokolják is meg, miért választották épp azt a fogalmat, tárgyat, szót szimbólumként. Nem kell magyarázni, hogy mi a szimbólum, néhány percnyi töprengés után mindenki megtalálja a számára megfelelő kifejezést. A saját hivatásunk, az ahhoz való hozzáállásunk önmagunkból ered. Ha a test és lélek egységén át hívunk egy szót, szóösszetételt, azok a szavak kifejezik a tudatosan megtapasztaltat és a másképpen kifejezhetetlent is. A szavak tehát nem üresek, hanem egyéni tartalommal teltek.

Ezzel a bemutatkozással mindig hamarabb feloldódnak a kezdeti féltelmek és szorongások, hiszen pillanatok alatt mutatjuk be önmagunkat és ismerjük meg a másikat. Percek alatt lehet meleg, elfogadó, biztonságos légkört kialakítani a csoportban. Ezeknek a valamilyen képpel kifejezett szimbólumoknak erőteljesebb, az érzelmeiket mélyebben érintő, megmozgató hatása van, amely ráadásul közelíti egymáshoz a résztvevőket.

A foglalkozási képhívás megalkotása a Magyar Relaxációs és Szimbólumterápiás Egyesületben született meg. Az ötlet egy sajátos pszichológiai vizsgálóeszköz, Jacqueline Royer francia pszichológus által kidolgozott *Metamorfózisok tesztjéből* született.² Ebben a vizsgálatban olyan – a személyiségre vonatkozó – kérdések szerepelnek, amelyekre válaszolva a személy saját belső tartalmait vetíti bele. A válaszok megfelelő „átkódolás”, értelmezés segítségével megérthetővé válnak. A tesztben adott szimbólumkategóriákat a vizsgált személy tölti meg saját vágyaiból, motívumaiból, értékeiből szőtt tartalmakkal. A Metamorfózisok teszt alapja

az a gyermek- és felnőtt társaságban ismert játék, amelyben egy valakinek ki kell találnia a társaság által közösen választott személyt. A kitaláláshoz olyan kérdésekkel lehet eljutni, amelyek körbeírják szimbolikus kategóriákkal az adott személyt: mi lenne, ha építmény lenne, ha állat lenne, ha szín lenne stb.? A metaforák és szimbólumok útján több oldalról megszemélyesítődve, megjelenítődik a gondolt személy. A játékhöz nem kell különösebb képzettség, tudás. Alapja az a szimbólumalkotó képességünk, amely már gyermekkorunk óta bennünk működik. Mai kultúránk elsősorban a racionális gondolkodást tanítja, támogatja, és ennek következtében mára már szinte képtelenné váltunk a jelképek értelmezésére.

Mielőtt azonban megismerkednének a kollégák választásaival, kérem a kedves olvasót, hogy most tartson egy kis szünetet az olvasásban, és *próbálja ki önmagán a foglalkozási képhívás élményét*: kérem, írja le, milyen kifejezéssel, szóval fejezné ki jelenlegi foglalkozását? Majd néhány mondattal indokolja meg, miért választotta a megadott fogalmat?

* * *

A foglalkozási szimbólum megnevezése az azonosulás lehetőségét adja megalakítójának. A megadott szó jelképszerűen ad információt a személyről. Mutatja, hogy mivel tud azonosulni, milyen lehetőségei vannak a személyiségének. Az azonosulás pedig a tanulás, a személyiségváltozás, a szocializáció folyamatait segíti elő.

A foglalkozás-szimbólum megnevezésekor a személy saját belső tartalmait vetíti a megnevezett tárgyba, fogalomba, személybe, jelenségbe. Ezek a válaszok megmutatják, mivel szeretne és tudna azonosulni a személy, mivel érzi egynek magát, melyek a megvalósítandó céljai, milyen irányultságúak és energetizált-ságúak vágyai, milyen belsővé vált modellek és motivációk irányítják. Ezek hordozzák a személy állásfoglalását azokról az értékekről, amelyek szabályozzák magatartását.

Maga a választás azt mutatja, hogy a vágy még nem valósult meg egészen, de afelé törekszik.

A foglalkozás-szimbólum megnevezésének kérésével azt a mélyebb, pszichikus réteget érintjük meg a válaszolóban, ahol a szimbolikus gondolkodás segítségével, a racionalitás kontrolljának kikapcsolásával a személyiség rejtettebb tartalmi bukkánhatnak elő.³

Ugyanakkor a foglalkozás-szimbólum megnevezése lehetővé teszi, hogy olyan tartalmak kerüljenek a felszínre, *amelyeket még nem tudatosított a válaszadó sem*. Így a szimbólumokon keresztül differenciáltabb, árnyaltabb képet alkothatunk arról, hogy valaki milyen belső képpel végzi napi tevékenységét, és ő is tudatosíthatja a benne csírájában szunnyadó képességeit. Az egyéni szimbólum készítése egyik eszköze lehet a lelki munka végzésének. Lehetővé válik, hogy az egyén képes legyen felhozni, ami úgyis benne van. Lelki életfunkciókat emelhetünk a felszínre a lélek mélyéről. Hogyan is működjek? Melyik választás a jó? Amikor gyakoroljuk a képi megjelenítést, akkor a belül megjelenő képek bennünk valósággá válnak. Minden megjelenítés gazdagítja a lelket, mert tartalommal telítődik. A lelki valóság pedig van olyan fontos, mint a külső.

PÉLDA: „Olyan vagyok könyvtárosként mint a *sas*, mert a sas olyan madár, amely magasan repül, vagyis egyszerre sokat lát a világból (akárcsak a jól tájékozott könyvtáros), ugyanakkor észreveszi a piciny állatokat, vagyis az apróbb részleteket is (miként a jó könyvtárosnak ismernie kell a részinformációkat).”

Ez azt is jelezheti, hogy a személy aktuálisan nincs ebben az egységes (sas) állapotban, de vágyik rá, vagyis azt mondja:

„Szeretném, ha felülről láthatnám a világot, rálátásom lenne a dolgokra és észrevenném az apró részleteket is, mert olyan vagyok, mint a sas.”

A vágy jelenléte azt is jelzi, hogy már valamennyire megvan benne, hiszen különben nem ismerné, nem érezne részben azonosságot azzal, ami felé törekszik. „...*az ember nem vágyik arra, ami nincs már meg legalább csiréjében benne...*” (Szőnyi, i. m.)

* * *

Akkor lássuk a kollégák választásait és azok indoklásait, motivációit, amelyeket technikai okokból most lerövidítve közlök:

Nyitott könyv:	munkaeszköz, kapcsolat
Nyitott könyv:	segítség az olvasó felé
Nyitott könyv:	tudásgyarapító, olvasni jó
Könyv:	jó volna többet olvasni
Könyv:	olvasni jó az ismeret gyűjtése, ajánlás miatt
Könyv:	kevés az olvasásra jutó idő
Könyv:	a tájékozódás alapja
Régi könyv:	kutatás és tanítás
Lexikon:	információt tárol, segít az információ átadásában
Kérőlap:	segíti a tájékoztatást
Katalógusszekrény:	tárolja az információt
Számítógép monitor:	benne van a világ
Internetes számítógép:	mindent tud, gyors
Számítógép:	tanulási eszköze is a gyerekeknek
Búvárfelszerelés:	alámerülés az információ-óceánban
Szemüveg:	éleslátás, tisztánlátás
Nagyító:	„kézzel” is kell keresni a nyomtatott könyvek világban
Zseblámpa:	keresés
Égő gyertya:	világít, melegít a szellem világában
Fehérbot:	segítség az eligazodáshoz
Iránytű:	a legrövidebb út megmutatása
Iránymutató:	útmutató, irányadó, tanító
Jolly Joker (kártyalap):	mindre jó, mindent helyettesíthet
Turistajelzés:	iránymutatás a térben, cél

Empátia:	figyelmes segítség
Mosolygó száj:	öröm a tudás
Motor:	hajtóerő
Óceánjáró:	felfedező, segítő, iránymutató
Hánykódó hajó a tengeren:	mi lesz a szakmával?
Katalizátor:	közvetítés
Ajándék:	gondoskodás, etetés
Kamra:	elraktározott tápanyagok
Labirintus:	végtelen megismerhetetlenség, kimeríthetetlenség, nincs kijárat
Sas:	távlatkeresés, pontosság
Bagoly:	mindentudó, bölcs, sokat olvas
Tyúkanyó:	mesélés a gyerekeknek
Rab madár:	a szűk térben sok könyv: beszorítanak
Vadászkutya:	okos, segítő, kirtató, önálló, kutató
Vakondok:	felszín alatt kell dolgozni
Hamupipőke:	válogatás, értékelés
Könyvmoly:	kevés az olvasás
Folyó:	állandó változás, tisztulás, életadó
Csillagkép:	tájékozódást segítő, felfedező
Napfény:	éltető meleg, energia
Anyuka:	mindenre rálátással kell lenni

Először vizsgálhatjuk a választások jelentéseit. A választott tárgyak, fogalmak, állatok felfedik a személy introjektált, aktív ideálmodelljeinek jellegzetességeit. A választás tartalmazza a megvalósult elemeket, a kimondott motiváció pedig a szimbólum hiányos, elégtelen aspektusát jelzi.

A főnevek jórészt valamilyen élettelen tárgyat, fogalmat jelölnek. Az „állat”, már élő organizmus: ebből 4 madár (sas, bagoly, tyúkanyó, rab madár), 1 vadászkutya és 1 vakondok. A sas és bagoly vadon élő, szabad, a tyúk a földön kapirgál és a negyediknél a jelző, „rab” a fő jelentéshordozó. Az élettelen és élő főnevek viszonylatában a statikusság és változás ragadható meg. Az élő organizmusok változóbb, fejlődőbb, alakulóbb energetikát fejeznek ki, mint az élettelen tárgyak. A velük való pozitív azonosulás közvetlenebb kapcsolódást jelez az anyagi valóság-hoz. A bagoly a tudomány, a bölcsesség, a gondolkodás régi szimbóluma. A sas agresszívebb: a szabad repülés, a zsákmányolás, a szárnyalás és uralkodás jelképe is; a vadászkutya a hűséges segítő, kifinomult szaglásával bukkan a vadra, és azt önzetlenül átengedi az embernek; a tyúkanyó féltő gonddal vigyázza a kicsibéket, a jövőt. A rab madár és a vakondok válaszban azonban negatív tulajdonságokkal való azonosulás is kifejeződik. A rab akadályoztatva van életvitelében, ami annál is súlyosabb, mivel a madárként lételeme lenne a levegőégben való repülés, a szabad és gyors hely- és nézőpont változtatás. A vakondok a szorgalmas föld(alat-ti)műves, hasznos rovarévó, azért mégiscsak kárt okoz a kiskertben, s azzal bosszúságot gerjeszt másokban.

A főnevek közül 9 db a könyv. A „könyv” nagy jelentéskörrel rendelkezik különböző kultúrákban és különböző történeti korokban.⁴ Csak vázlatosan néhány jelentés: az univerzum szimbóluma, a nyitott könyv a tanulás, a tudomány, a bölcsesség, a reveláció. A csukott könyv a szűz anyag; a nyitott a megtermékenyített. Zárva megőrzi a titkát, nyitva viszont, aki keresi, megszerezheti a tartalmát. A tanítás, a tanulás, az írás szimbóluma: próféták, az egyházatyák, a négy evangélista attribútuma. Az Ószövetségben a sors, a méltóság, a törvény. Könyvtárosként sok éven keresztül, sok könyvből készülünk a szakmára, nem csoda hát, hogy aki könyvek által és könyvek között nő fel és könyvek között éli mindennapjait, a legkézenfekvőbbben a könyvet választja hivatása szimbólumává. A motivációkat tekintve azonban mégis szinte mindegyik más, vagyis a választásokban sok motívum *hiánya* mutatkozik: elégtelen a kapcsolat az emberek között, a könyvtáros nem kapcsolatteremtő a kultúra és a közönség között, elégtelen a tudásgyarapítás, az olvasás minősége, mennyisége, időhiány van, a könyvtárat nem használják megfelelően (nem tájékozódási támpont, nem kell az információátadás, információkeresés).

A szemüveg, a bűvárfelszerelés, a csillagkép, a turistajelzés, az iránytű, az óceánjáró, a fehérbot, a zseblámpa, a gyertya, a nagyító, a napfény a kereséssel, a feltárással, a felfedezéssel, a megtalálással, az irányítással, a tájékozódási ponttal, a tájékoztatással való pozitív azonosulás kifejezői. Megjelenik a (tudás) gyűjtögetés, halmozás kényszere, a rendszerezés képessége (kamra, katalógusszekrény, lexikon).

A rossz közérzet jelenléte a szakmában érződik a következő a szimbólumokban: rab madár, Hamupipőke, hánykódó hajó a tengeren, Jolly Joker, könyvmoly, vakondok. Ezeket nevezhetjük taszításoknak is. De azért, hogy ezek egyben meszeszerűek és nem hétköznapiak, egyben mintha elutasítanák ezt a negatív azonosulást. Amikor szóban gyűjtöttem a fogalmakat, gyakran először valami negatív jelentésű fogalom csúszott ki a kollégákból, amellyel mintegy önmagukat, illetve a szakmát ironizálták. De aztán „komolyan” véve a feladatot, jöttek a pozitív példák. Sokkal készségesebben teljesítették az írásos formát. Ez is fölfogható szimbolikus értelemben. Egy feladattal szívesebben elvonulnak – hacsak néhány perc is –, és azért adják írásban választ, mert ez a forma kényszerítőbb a pontosabb kifejezés megtalálásában. Akkor jó és megfelelő a munka, ha pontosan érthető, konkrét választ tudnak adni a kérdezettek.

Elgondolkodtató lehet egy olyan szintű megközelítése is a kapott szimbólumoknak, hogy a könyvtárosként dolgozók személyiségüknek mely részeit élhetik meg a napi tevékenységekben. Vagyis milyen tulajdonságok szükségesek a könyvtáros hivatáshoz? Mit enged előhívni a környezet? Például ha képzelt személyt választott, akkor aktuálisan milyen archetípus munkál benne? (Hamupipőke, Jolly Joker). Az állat választásokban kifejeződéhetnek az életerő-energiák (sas, tyúkanyó, rab madár, vadászkutya, vakondok). Láthatjuk a felsorolt csoportosításból, hogy eszközként, szerszámként kivétel nélkül valamilyen segédeszközt választottak (szemüveg, fehérbot, iránytű). (Dupla zárójelben jegyzem meg, mert most nem ez ennek az írásnak a témája, hogy például itt is felvillan az a tény, hogy könyvtárosként már segítői, támogatói hozzáállással dolgoznak sokan e pályán, s az is kirajzolódni látszik, hogy nem is túl nagy életenergiákkal. Akkor nem a „szolgáltatói” magatartásmintákat kell erősíteni ún. kommunikációs tréningekkel

a továbbképzések során, hanem éppen hogy az asszertív tulajdonságokat kell fejleszteniünk, önismeretet, hogy megelőzhessük – személyes szinten is – a gyors kifáradást, kiüresedést.) A dolog, tárgy választásokból kiolvashatjuk, milyen függőségi viszonyban vannak a környezettel, hogyan szeretnék, hogy bánjanak velük; miként használják, értékeljék őket. Könyvként adhatnak örömet, tudást, információt, ismereteket; kérelpként segítséget a tájékozódásban; katalógusszekrényként, kamraként elraktározhatják a szellemi táplálékot. Ezek azok az értékek, amelyekkel ők rendelkeznek, és vágnak arra, hogy ez alapján értékeljék a munkájukat.

A motivációk (miért ezt a szimbólumot választotta) értékelése szintén sok szempontú lehet, és a motivációs típusokból következtethetünk a pszichére ható, de tudattalan képzetcsoportokra (komplexusokra); a tartalmi elemzésekből kiderülhetnek a szükségleti körök. Vagyis képet kaphatunk arról, mi lehet egy-egy tréning témája, ami valóban foglalkoztatja a résztvevőket.

Összefoglalva, a foglalkozási képhívás, a foglalkozási szimbólumok használata lényegénél fogva teszi lehetővé J. Bahtnager hindu pszichológus által megfogalmazott elv érvényesítését: *„Az én kutatása nem információk szerzése, hanem transzformációk megvalósítása.”*

JEGYZETEK

- 1 Kányádi Sándor: Előhang (1982)
- 2 Szőnyi Magda: Jacqueline Royer metamorfózisok tesztjének diagnosztikus alkalmazása, valamint 300 budapesti gimnazista jegyzőkönyvének feldolgozása. Mérei F., Szakács F. (szerk.): Pszichodiagnosztikai vademecum. II. Személyiségtesztek. 3. rész. Budapest, Tankönyvkiadó. 99–163. p.
- 3 Pető Csilla: Metamorfózisok a személyiségfejlődés folyamatában. = Új Pedagógiai Szemle, 1998. 10. sz. 46–58. p.
- 4 Szimbólumtár. Bp., Balassi, 1997. 279–280. p.